

ผลกระทบของการขยายพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมในการนิคมอุตสาหกรรม เหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) ต่อชุมชน

Impact of Industrial Site Expansion in the East Hemmaraj Estate (Maptapud) on Household Communities.

ปสิทธิชัย ลปะวงษ์¹

Pasittichai Lapawong

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขอบเขต ขนาด น้ำหนักและความลึก ของผลกระทบของการขยายพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมในการนิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) ต่อชุมชน การรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามรวม 153 ตัวอย่าง เป็นตัวแทนประชากร 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหนองแปน ชากลูกหญ้า และมาบชลูด จำนวน 153 คน เพื่อศึกษาผลกระทบรวม 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า ด้านสุขภาพในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นโรคผิวหนังมากที่สุดและเห็นว่าโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาวอันตรายที่สุดอีกทั้งยังมีความวิตกกังวลต่อการได้รับอันตรายจากมลพิษที่เกิดขึ้น ในแง่ของเศรษฐกิจ และสังคมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เห็นว่าภาระค่าใช้จ่ายมีผลกระทบต่อตัวเองและชุมชน และพบว่าโรงงานอุตสาหกรรมมีกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่อชุมชน ส่วนทางด้านสิ่งแวดล้อมเห็นว่ามลพิษทางอากาศมีผลกระทบต่อชุมชนมากที่สุดอย่างไรก็ตามเมื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามจัดลำดับ ความสำคัญของผลกระทบต่อการดำรงชีวิตแล้ว กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับผลกระทบด้านสุขภาพเป็นอันดับที่ 1 รองลงมา คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ตามลำดับ

คำสำคัญ: ผลกระทบ; โรคผิวหนัง; โรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว; เศรษฐกิจและสังคม; ชุมชน

Abstract

The purpose of this research was to study scope, size, importance and depth of impact of industrial site expansion in East Hemmaraj Estate (Maptapud) on household communities. The primary data were collected based on 153 samples representing three communities, Nong Faep, Chak Luk Ya and

¹ นักศึกษา หลักสูตร การจัดการสิ่งแวดล้อม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Map Chalut. The issues covered 4 types of impacts, Health, Economy, Society and Environment. The study found that for the last five years, most health impacts were allergy and leukemia which was associated with industrial pollution. The economic and social impacts include high cost of living and social programs offered by industries. The most important environmental impact was air pollution. The respondents ranked the health impact as the most acute, followed by environment, economic and social impacts.

Keywords: Impacts; Allergy; Leukemia; Economic and Social; Communities

บทนำ

การใช้ที่ดินในการขยายโรงงานอุตสาหกรรมก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ การทำลายป่า ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ปัญหามลพิษทางอากาศและน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำชายฝั่งอย่างรวดเร็ว (ศ.ศิลาแลง, 2553) และการพัฒนาอุตสาหกรรม มีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนเสมอ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาปัญหาเหล่านี้จะรุนแรงกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เนื่องจากกฎหมายและการควบคุมกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและด้านแรงงานมักจะไม่มีจริงจัง (Ladou, 1992) และมีสาเหตุจากการลดค่าใช้จ่ายในการดูแลสิ่งแวดล้อมและความจำกัดของศักยภาพด้านการวิจัยเพื่อป้องกันปัญหา (Ong CN, Jeyaratnam J, Koh D, 1993)

การพิจารณาส่งเสริมการลงทุนทางอุตสาหกรรมในประเทศที่กำลังพัฒนา ละเลยปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มาตรฐานการออกแบบโรงงาน กระบวนการผลิตและความปลอดภัย และสุขภาพในการทำงาน การให้การศึกษอบรมด้านสิ่งแวดล้อมและอาชีวอนามัย ไม่เพียงพอกับจำนวนคนงาน (Schenker, 1992)

การเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม เป็นมูลเหตุที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นในระบบใดระบบหนึ่งและส่งผลกระทบต่อไปยังส่วนอื่น ๆ อีก (A. Terry Rambo, 1983)

การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกิดขึ้นแห่งแรกในพื้นที่อุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เป็นกรณีการรวมกลุ่มอุตสาหกรรม ระบบสาธารณสุขโลก และโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ท่าเรือน้ำลึก ระบบการขนส่งโดยท่อ อุตสาหกรรมต่อเนื่อง ทำให้ผู้ประกอบการสามารถเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตและทำให้มีการขยายและพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มากขึ้น

ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่การนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและพื้นที่ส่วนอื่น เพื่อให้เป็น “ศูนย์กลางการลงทุน” “ศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งใหม่ของประเทศ” “ศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและอุตสาหกรรมหนัก” ของประเทศในช่วงระยะเวลาเกือบ 25 ปี ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดระยองเปลี่ยนแปลงอย่างมากโดยเฉพาะรายได้ต่อหัวของประชากรในจังหวัดระยอง (GPP per capita) ที่เพิ่มสูงขึ้น (ฉวีวรรณ สายบัว, 2554) และจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองยังคงมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า 3 ,000 โรงงาน (กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2555)

การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมให้ผลตอบแทนสูงแต่มีต้นทุนเกิดขึ้นสูงจนเกินไป ต้นทุน ด้านสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญ คือ การปนเปื้อนของมลพิษในสิ่งแวดล้อม (สุกาญจน์ รัตนเลิศสุธรรม, 2550) ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลกระทบต่อสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในภาพรวม

ในการจัดการปัญหาผลกระทบทั้ง 4 ด้านในภาพรวม ปัจจุบันประเทศไทยมุ่งเน้นในเรื่องของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (HIA) ผลกระทบทางสังคม (SIA) ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) โดยเฉพาะการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันใช้ระบบการประเมินทรัพยากรสิ่งแวดล้อม 4 ระดับ (4- Tier System) ซึ่งเป็นการพิจารณาผลกระทบจากกิจกรรมของโครงการต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ ด้านคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ และด้านคุณค่าต่อคุณภาพชีวิต (จำลอง โพธิ์บุญ, 2552 : 128-129) ในปัจจุบันมักทำควบคู่ไปกับการประเมินผลกระทบทางสุขภาพและรวมเรียกใหม่ว่า EHIA

การศึกษานี้ให้ความสนใจกับประเด็นผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนจากการขยายโรงงานอุตสาหกรรม การพิจารณาเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ขอบเขต ขนาด น้ำหนักและความลึก รวมถึงโครงสร้างพื้นฐาน มาตรการ การปกครอง และระบบจัด การควบคุมผลกระทบตามแผนพัฒนาในพื้นที่ ในระดับชาติและท้องถิ่น (จังหวัด) เพื่อตรวจสอบศักยภาพ และข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับการขยายโรงงานอุตสาหกรรม ว่ามีผลกระทบมากน้อยเพียงใด

วิธีการศึกษา

1. กรอบแนวคิด

การศึกษาผลกระทบของการขยายโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่การนิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) ครอบคลุม 3 ชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม ประกอบด้วยการศึกษาจากผลกระทบ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงขอบเขต ขนาด น้ำหนัก และความลึกของผลกระทบ รวมถึง พิจารณาถึงนโยบายและแผน โครงสร้างพื้นฐาน ด้านกายภาพ ด้านกฎหมาย ด้านมาตรการปกครอง ครอบคลุมปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

2. วิธีการศึกษา

ข้อมูลปฐมภูมิล้วนรวบรวมโดยแบบสอบถามและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และข้อมูลทุติยภูมิล้วนรวบรวมจากการนิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) กรมควบคุมมลพิษ เทศบาลตำบลมาบตาพุด สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และรายงาน EHIA ของโรงงานอุตสาหกรรม

3. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกตัวอย่างชุมชน ใช้วิธีจำเพาะเจาะจง รวบรวมข้อมูลด้วย แบบสอบถาม แบบมีคำตอบให้เลือกตอบ (Check List) ครอบคลุม 3 ชุมชน ในรัศมี 0-5 กิโลเมตร ได้แก่ชุมชนหนองแพบ มาบชลูด และซากลูกหญ้า จำนวน 153 คน

ผลการศึกษา

1. คุณลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 18-30 ปี โดยส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ครอบครัวมีรายได้ต่อเดือน 5,001-10,000 บาท และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป และมีที่พักอาศัยอยู่ห่างจากโรงงาน 1-2 กิโลเมตร

2. ผลกระทบด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการขยายและพัฒนาอุตสาหกรรม ในพื้นที่การนิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) แยกเป็นประเด็น ดังนี้

2.1 ผลกระทบด้านสุขภาพ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลหรือคลินิกในช่วงระยะเวลา 5 ปี ที่ผ่านมาและเคยเข้ารับการรักษาอยู่ในช่วง 1-4 ครั้ง โดยแพทย์ระบุว่า เป็นโรคผิวหนังแพ้มากที่สุด ส่วนใหญ่ตอบแบบสอบถามว่าโรคเมรังเม็ดเลือดขาวมีระดับอันตรายมากที่สุดและมีความวิตกกังวลต่อการได้รับอันตรายจากมลพิษมากที่สุดด้วย

2.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าภาระค่าใช้จ่ายและค่าครองชีพมีผลกระทบต่อตัวเองและชุมชน

2.3 ผลกระทบด้านสังคม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าโรงงานอุตสาหกรรมมีการสนับสนุนกิจกรรมด้านสาธารณสุข - ประโยชน์ของชุมชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นผลดีต่อชุมชน

2.4 ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่ามลพิษทางอากาศ มีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากที่สุด

3. ผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบ ต่อการดำรงชีวิต ที่เกิดจากการขยายและพัฒนา อุตสาหกรรม ในเขตพื้นที่การนิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับผลกระทบด้านสุขภาพเป็นอันดับที่ 1 รองลงมาคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ตามลำดับ

4. ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา

ในด้านการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้มีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง และต้องการให้ใช้มาตรการที่เข้มงวดกับโรงงานที่สร้างมลพิษ และควรจัด Zoning ให้โรงงานอยู่ในบริเวณเดียวกัน ในด้านการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้บุตรหลานของคนในชุมชนได้รับโอกาสเข้าทำงานกับโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ส่วนในด้านสังคมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้โรงงานอุตสาหกรรมแสดงความรับผิดชอบต่อการแก้ไขปัญหามลพิษให้มากขึ้นและรวมไปถึงการปรับปรุงถนนภายในเขตการนิคมอุตสาหกรรมที่ใช้สัญจรร่วมกับชาวบ้านให้ดีขึ้น

สรุป

ผลกระทบเชิงลบ ทำให้เกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากมลภาวะทาง เสียง อากาศ น้ำเสีย ขยะ และแรงสั่นสะเทือน ส่งผลถึงการสูญเสียทัศนียภาพ ในแง่ของเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบบ้าง รายได้ และค่าครองชีพของคนในชุมชน ซึ่งจากผลการศึกษา ปัจจุบันถึงแม้ว่ารายได้ของคนในชุมชนจะเพิ่มมากขึ้นอาจด้วยสาเหตุมาจากนโยบายของโรงงานอุตสาหกรรมที่รับคนในพื้นที่เข้าทำงานเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ทำให้ค่าครองชีพและภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตามมาด้วย อีกทั้งทำให้อาชีพดั้งเดิมที่มีอยู่เริ่มสูญหายและทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนลดต่ำลง เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงงานกับชุมชนตามมาเนื่อง ๆ

ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ล้วนมีความสำคัญกับสุขภาพของประชาชนทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับการให้ความสำคัญของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพเป็นอันดับแรก แต่ผลกระทบเชิงลบย่อมส่งผลกระทบต่อรุนแรงกว่าหากไม่มีกระบวนการ การบริหารจัดการที่ดีพอ โดยเฉพาะในเรื่องของจริยธรรมความรับผิดชอบของผู้ประกอบการและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของภาครัฐ รวมไปถึงการกำหนดนโยบายโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. **ด้านการจัดการผังเมือง** การพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตการนิคม อุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) ควรมีการกำหนด Buffer Area ที่แน่นอนและไม่รูกล้ำเข้าไปใกล้แหล่งที่พักอาศัยของชุมชน โดยในการปรับแก้ผังเมืองแต่ละครั้งควรเน้นให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเพื่อช่วยเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงและทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกับโรงงานได้อย่างปกติสุขและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต้องคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของประชาชนและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยไม่มุ่งเน้นแต่เพียงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและต้องกำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาใหม่ โดยไม่ยึดติดแต่ GDP (ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ) เท่านั้น

2. **ด้านการใช้มาตรการทางกฎหมาย** ผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องเข้มงวดในเรื่องของการบังคับใช้กฎหมาย และกำหนดนโยบายกฤษฎีกาสิ่งแวดล้อม เพื่อจัดการกับโรงงานอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษโดยกำหนดให้ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายและกำหนดให้มีมาตรการในการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบอย่าง ทันทีทั่วถึงและเป็นธรรม อีกทั้งรัฐหรือผู้มีอำนาจอนุมัติต้องใช้อำนาจในการกำกับดูแลโครงการและต้อง แสดงรับผิดชอบหากโครงการก่อให้เกิดผลกระทบ หากละเลยหรือเพิกเฉยต้องรับโทษทางวินัย หรือโทษอื่นใดตามกฎหมาย เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐหรือโรงงานอุตสาหกรรม

3. **ด้านการป้องกันปัญหาการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนาคต** ในการพิจารณาอนุมัติโครงการต่าง ๆ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) และผลกระทบทางด้านสังคม (SIA) และนำเสนอผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบให้สาธารณชนได้รับทราบอย่างตรงไปตรงมา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นตามรัฐธรรมนูญให้มากขึ้น อีกทั้ง ควรแก้ไขปัญหามลพิษที่ซับซ้อนในระบบการจัดจ้างทำ EIA โดยยกเลิกระบบที่ให้ผู้จ้างโครงการเป็นผู้จัดจ้าง บริษัทที่ปรึกษาโดยตรง และสร้างระบบที่มืองค์กรกลางเข้ามาจัดการแทนเพื่อป้องกันไม่ให้การทำ EIA, HIA, SIA เป็นเพียงแค่ใบเบิกทางเท่านั้น

บรรณานุกรม

- กรมโรงงานอุตสาหกรรม. 2555. สถิติอุตสาหกรรมปี 2555. คำนวณวันที่ 23 สิงหาคม 2555. จาก <http://www.diw.go.th/hawk/content.php?mode=spss55>
- ศ. ศิลาแสง. 2553. การพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน. ยุทธ โภช. ปีที่ 118 (ฉบับที่ 3 ประจำเดือน เมษายน-มิถุนายน) : 65-69. คำนวณวันที่ 7 สิงหาคม 2555 จาก <http://www.rta.mi.th/data/ytg/2009/>
- จำลอง โพธิ์บุญ. 2552. การบริหารโครงการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ทิพนตร์การพิมพ์.
- จำลอง โพธิ์บุญ. 2553. การประเมินด้านสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ฉวีวรรณ สายบัว. 2554. การกำหนดและการดำเนินการตามนโยบายเพื่อสาธารณสุขประโยชน์: กรณี นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมมาบตาพุด. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกาญจน์ รัตนเลิศสุธรรม. 2550. หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- Rambo, A. Terry. 1983. **Conceptual Approaches to Human Ecology**. Series: Research report: East-West Environment and Policy Institute. Honolulu, Hawaii.
- Ladou J. 1992. **The export of hazardous Industries to newly Industrialized countries**. Pol J Occup Med Med Environ Health.
- Ong CN, Jeyaratnam J, Koh D. 1993. Factors Influencing the assessment and control of occupational hazards in developing countries. Environ Res.
- Schenker M. 1992. **Occupational lung disease in the industrializing and industrialized world due to modern industrials and modern pollutants**. Tuber Lung Dis.